

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Suriye ziyareti, Suriye ile gelişen ilişkilerin derinleşerek devam etmesi konusundaki kararlılığın bir göstergesi.

İnceleme

Oytun ORHAN
ORSAM Ortadoğu Uzmanı
oytunorhan@orsam.org.tr

CUMHURBAŞKANI ABDULLAH GÜL'ÜN ŞAM ZİYARETİ IŞIĞINDA TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

Turkish-Syrian Relations in the Light of President Gul's Visit to Damascus

Abstract

The effect of cultural and historical identity issues on Turkish-Syrian relations is increasing. The rising differences in identity on both sides are changing the very form of their mutual understanding, too. The changing regional conditions are consolidating current identity ties. In this respect, President Abdullah Gul's visit to Syria is a demonstration of the will to strengthen current relations.

İnceleme

2000'lerin başında Türkiye-Suriye ilişkilerinde yakınlaşmayı sağlayan temel olgu güvenlik alanında işbirliği olmuştur. Teröre karşı işbirliği ve Irak merkezli ortak güvenlik kaygılarının yakınlaştırdığı iki ülke zamanla ekonomik, kültürel ve sosyal unsurları içeren çok boyutlu bir ilişki geliştirmiştir.

Giriş

Türkiye-Suriye ilişkileri, Nisan ayı sonunda iki ülkenin askeri birliklerin sınırda gerçekleştirdikleri ortak tatbikattan sonra Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 15-17 Mayıs tarihleri arasındaki Şam ziyareti sonrasında bir kez daha gündeme gelmiştir. Abdullah Gül'ün Suriye ziyaretini, 10 yıl önce ilişkilerde yaşanmaya başlayan gelişimin ve Türkiye'nin son yıllarda komşuları ve yakın çevresine yönelik arayışlarının bir ürünü olarak görmek gerekmektedir. Suriye ile ilişkiler, Türkiye'nin arayışlarının en önemli ve başarılı ayağını oluşturmaktadır. Son yıllarda iki ülkenin ilişkilerinin belirlenmesinde stratejik çıkar hesapları kadar, hatta bazen daha öncelikle ortak tarih, kültüre dayanan kimlik öğeleri büyük önem taşımaya başlamıştır. Belki de bu yüzden Türkiye-Suriye arasında çok boyutlu ve içten bir ilişki geliştirilebilmiştir.

Ancak ilişkilerdeki gelişimi sadece kimliğe dayalı unsurlarla açıklamak yetersiz olacaktır. Adana Mutabakatı ile güvenlik işbirliğinin geliştirilmesi, Irak Savaşı'nın bölgede ve dolayısıyla tarafların birbirlerini algulama biçiminde yarattığı değişim önemlidir. Gerçekten de Türkiye'nin Ortadoğu politikasındaki değişim 2002 sonrasında AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) ile başlamakla beraber, Suriye ile yakınlaşma 1999 yılında başlamıştır.¹ 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 2000 yılında Suriye eski Devlet Başkanı Hafız Esad'ın cenaze törenine katılmak üzere Şam'a gidişi ile uzun yıllar sonra ilk üst düzey ziyaret gerçekleşmiş, Türkiye, "ilişkilerinin pürüzlerden arındırılıp, ileriye götürülmesi"² yaklaşımını bu tarihlerde ortaya koymaya başlamıştır. Makalemizin ilk bölümünde yer alacak Türkiye-Suriye yakınlaşmasını gerekli kılan faktörler bu

çerçevede açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışma; Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Şam ziyaretinin sonuçlarının değerlendirileceği bölümün ardından genel değerlendirme ile sonuçlandırılacaktır.

Türkiye-Suriye Yakınlaşmasını Gerekli ve Mümkün Kılan Faktörler

2000'lerin başında Türkiye-Suriye ilişkilerinde yakınlaşmayı sağlayan temel olgu güvenlik alanında işbirliği olmuştur. Teröre karşı işbirliği ve Irak merkezli ortak güvenlik kaygılarının yakınlaştırdığı iki ülke zamanla ekonomik, kültürel ve sosyal unsurları içeren çok boyutlu bir ilişki geliştirmiştir. Son 10 yıllık süreçte, Türkiye-Suriye ilişkilerinde yakınlaşmayı gerekli ve mümkün kılan faktörleri 6 ana başlık altında toplayabiliriz:

Adana Mutabakatı ve Güvenlik İşbirliği: 20 Ekim 1998 tarihinde imzalanan ve teröre karşı işbirliği öngören anlaşma Türkiye-Suriye ilişkileri açısından dönüm noktasıdır. Yakınlaşma, ilişkileri o döneme kadar gölgeleyen PKK konusunun artık bir unsur olmaktan çıkmasıyla sağlanabilmiştir. 2000 yılında Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Suriye'ye gidişi ile ilk somut ürününü veren süreçte karşılıklı birçok ziyaret gerçekleşmiştir.³ Adana Mutabakatı sadece kâğıt üzerinde kalmamış, iki ülke güvenlik alanında son derece etkin bir işbirliği geliştirmiştir.⁴ Bu süreçte uzun yıllar yapısal sorunlar olarak ilişkileri olumsuz etkileyen Hatay ve su sorunu konuları siyasi gündemden tamamen çıkarılmıştır. Güvenlik alanındaki ortaklığın son aşaması Nisan 2009 tarihinde Türkiye ile Suriye Kara Kuvvetleri arasında, sınır bölgesinde üç gün süren "sınır birlikleri değişim tatbikatı" olmuştur. Taraflar böylece sınır bölgesinde PKK ve sınır kaçakçılığına yönelik daha et-

Türkiye-İsrail ilişkilerindeki zayıflama, Türkiye-Suriye yakınlaşmasını hızlandıran ve güven eksikliğini azaltan faktörlerden biri olarak görülebilir.

kin bir işbirliği geliştirme imkânı bulmuştur. Askeri işbirliği bununla sınırlı kalmamış, tatbikatın hemen ertesinde “savunma işbirliği” anlaşması imzalanmıştır.

Irak Savaşı: 2003 işgali sonrası Irak merkezli ortak güvenlik kaygıları Türkiye-Suriye işbirliğini derinleştirmiştir. Irak'ın parçalanmasının iç istikrarlarını olumsuz etkileyeceği kaygısını paylaşan her iki ülke, İran'ı da içine alacak şekilde yakınlaşmaya başlamıştır. Ancak Suriye açısından Irak'ın parçalanması önemli olmakla beraber, ABD'nin Irak'taki askeri varlığı daha büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Böylece Irak politikasının temelini “Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması” yerine “ABD'nin Irak'ta başarısızlığa uğratılması” oturmuştur. Temelde farklı konular yatsa da iki ülkenin de Irak'tan güvenlik tehdidi algılaması yakınlaşmaya neden olmuştur. Aynı başlık altında değerlendirebileceğimiz bir diğer unsur ABD'nin Irak'a girmeyle beraber Suriye'nin Irak Kürtleri ile ilişkilerinde yaşanan değişimdir. Daha önceleri Suriye'nin Saddam yönetimine karşı desteklediği Iraklı Kürt gruplar işgal sonrası ABD'nin Irak'taki en yakın müttefiki olmuş bu da Iraklı Kürt grupları Suriye açısından desteklenebilir bir araç olarak kullanabilmenin ötesinde tehdit pozisyonuna sokmuştur. Suriye'de 2004 yılında Kamışlı'da yaşanan Kürt ayaklanması tehdit algılamasını körüklemiştir. Bütün bunlar Suriye'yi ve Türkiye'yi bölgedeki Kürt hareketlere karşı mücadelede noktasında yakınlaştırmıştır.

Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları ve Ortadoğu Politikasında Yaşanan Değişim: Bu değişiminin ana unsuru 2002

genel seçimleri sonrasında AKP'nin iktidara gelmesidir. AKP'nin dış politikasının belirlenmesinde etkin olan isimlerin başında uzun süre Başbakanlık Başdanışmanlığı görevini yürüttükten sonra Dışişleri Bakanlığı görevini devralan Ahmet Davutoğlu gelmektedir. Davutoğlu'nun ifadeleriyle, 2002 sonrası Türkiye'nin Ortadoğu politikası şu şekilde özetlenebilir: “Türkiye'nin Ortadoğu'ya bakışının hem düşünsel hem de coğrafi temelleri bulunmaktadır. Osmanlı'nın

İnceleme

Lübnan bağlamında Türkiye yine tüm mezhepsel gruplara eşit mesafede bir pozisyon alırken Suriye, Hizbullah önderliğindeki muhalefet yanlısı bir tutum sergilemektedir. Bu görüş ayrılıkları ikili ilişkiler açısından sorun yaratmasa da ortak ve etkin bir Ortadoğu politikası geliştirilmesini zorlaştırmaktadır.

mirasçısı olması ve kendine has coğrafi konumu⁵ Türkiye'nin kendini savunmacı bir anlayışta tanımlamasını imkânsız kılmaktadır. Türkiye, güvenlik sorunlarını çözebilmek için bölgeye yönelik ekonomik ve kültürel işbirliği kampanyası başlatmalıdır. Ortadoğu sorunlarına sırt çevirmek güvenlik problemlerine çözüm üretmeyecek, bölge sorunları dönüp dolaşıp Türkiye'nin iç istikrarını olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla Türkiye iç güvenlik ve istikrarını; çevresinde düzen ve istikrar yaratmak için aktif, yapıcı rol üstlenerek koruyabilecektir.⁶ Düzen kurulabilmesi için kullanılması öngörülen dış politika enstrümanı diyalog olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin tüm bölge ülkeleri ile konuşabilen, pazarlık yapabilen ve sözünü dinletebilen bir konuma getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu yaklaşım esasen Doğu'yu Batı'ya tercih eden bir yaklaşım olmamakla birlikte dış politikanın sadece Batı yerine farklı alternatif eksenler üzerine inşa edilmesi sonucunu doğurmuştur.⁷ Bu da doğası gereği Türk dış politikasında Batı boyutunu nispeten zayıflatırken, Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkilerini güçlendirmiştir. Güvenlik algılamalarındaki değişim ise Türkiye'nin Ortadoğu politika yapımında bölgeye Kuzey Irak ve katı güvenlik merkezli bakışa son verilmesidir. Bu çerçevede Ortadoğu'ya yönelik bütüncül bir bakış açısı getirilerek, Kuzey Irak sorununun bütün bölgesel sorunlardan bağımsız olarak ele alınamayacağı ve bölgedeki tüm istikrarsızlık unsurlarının iç istikrarı olumsuz etkilediği düşüncesine varılmıştır.

Bu düşünce değişiminin Suriye politikasındaki etkisi ise şu şekildedir: Suriye Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı konumundadır.⁸ Bu açılım coğrafi, siyasi ve ekonomik anlamdadır. Suriye ile güvene dayalı yakın ilişkiler, Ortadoğu sorunlarında aktif olma arayışındaki Türkiye'ye

önemli fırsatlar sunmakta, Türkiye'nin bölge sorunlarına daha rahat müdahil olması imkânı doğmaktadır. İsrail-Suriye barış görüşmelerinde üstlenilen arabuluculuk, Lübnan devlet başkanlığı krizinde oynanan yapıcı rol, İsrail-Filistin sorununda özellikle HAMAS tarafı ile kurulmaya çalışılan iletişimde⁹ Suriye ile ilişkilerin belirleyici olduğu söylenebilir. Suriye'nin Arap platformlarında Türkiye'ye verdiği destek de aynı doğrultuda değerlendirilebilir. Türkiye böylece Ortadoğu'da sorunların çözümünde anahtar bir konuma sahip olabilmektedir.

İsrail'le İlişkilerin Etkisi: Türkiye'nin bir önceki başlıkta anlatılan zihniyet değişimi İsrail'le ilişkilerinde görece bir zayıflamaya neden olmuştur. Suriye ile yakınlaşmayı mümkün kılan faktörlerden biri de bu zayıflamadır. Suriye dış politikasında İsrail ile Yakındoğu'da yaşadığı rekabet ve bu ülke kaynaklı güvenlik tehditleri büyük önem taşımaktadır. Suriye'ye ait stratejik Golan Tepeleri halen İsrail işgali altındadır. Buna karşılık Türkiye ve İsrail 1990'lı yılların ortalarında savunma ve güvenlik işbirliği anlaşmaları ile bazılarınca "stratejik müttefik" olarak tanımlanan bir ilişki kurmuştur. O dönemde kendini çevrelenmiş hisseden Şam yönetimi uzun yıllardır rekabet ettiği Saddam yönetimine yakınlaşarak bu güvenlik tehdidini bertaraf etmeye çalışmıştır. Yani Suriye, Türkiye İsrail'e yakınlaştığı oranda ondan uzaklaşmıştır. Dolayısıyla İsrail ile yakın ilişkiler Türkiye'nin Suriye ile yakınlaşması önündeki en önemli engellerden biri olmuştur. Ancak 2000'lerin başından itibaren Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinde nispi bir gerileme yaşanmıştır. Bunun üç temel nedeni vardı: 1) Türkiye'nin 2000'li yılların başından itibaren komşuları ile sorunlarını çözmeye başlaması İsrail'in Türk dış politikasındaki önemini görece olarak azaltmıştı. 2) Filistin sorununun güdeme gelmesi ile Türk

Türkiye ve Suriye arasında hızla gelişen ilişkilere rağmen, Lübnan örneğinde olduğu gibi Ortadoğu politikalarında farklı bakış açılarının var olduğu bazı alanlar mevcut.

kamuoyunun Filistin davasına ilgisini artırmış dolayısıyla kamuoyuna daha duyarlı hale gelen Türk dış politikasının İsrail ile açık samimi ilişkiler kurması zorlaşmıştı. 3) İsrail'in Irak işgali sonrasında Kuzey Irak'ta Kürt grupları desteklediğine ilişkin haberler ilişkileri olumsuz etkilemişti.¹⁰ İşte bu görece zayıflama Suriye ile yakınlaşmayı mümkün kılan faktörlerden biri olmuştur. Ancak İsrail ile ilişkilerin etkisi belirleyici olmaktan çok hızlandırıcıdır. Çünkü Suriye ile yakınlaşma İsrail ile ilişkileri zayıflaması ertesinde gerçekleşmemiştir. Tersine önce Suriye ile yakınlaşma sağlanmış, böylece Türkiye için İsrail'in önemi görece olarak azalmıştır. Dolayısıyla İsrail ile ilişkilerdeki zayıflamayı, Türkiye-Suriye yakınlaşmasını hızlandıran, güven eksikliğini azal-

tan bir faktör olarak görmek gerekmektedir.

Suriye'nin İzolasyonu: 2003 sonrası bölgesel gelişmeler de Türkiye-Suriye yakınlaşmasına fırsat sağlamıştır. Irak Savaşı Suriye'yi ABD ve İsrail arasında bırakarak derin bir güvenlik tehdidi algılamasına yol açmıştır. Bu süreci iki unsur etkilemiştir. Birincisi ABD'deki Yeni Muhafazakâr yönetimin baskı ve izolasyona dayalı Suriye politikası, ikincisi ise 2005 yılında uluslararası toplumun büyük bölümünün arkasında Suriye olduğunu düşündüğü Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'ye yönelik suikasttır. Bu olay Suriye'nin ABD'ye karşı denge işlevi gören Avrupa Birliği ile ilişkilerinin askıya alınmasına yol açmıştır. Lübnan'da Sünni kesimi destekleyen ve Hariri

İnceleme

İsrail-Suriye barışında ilerleme sağlandığı, ABD-Suriye arasındaki problemler çözüldüğü oranda Türkiye-Suriye yakınlaşmasının derinleşerek stratejik düzeye varma şansı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin İsrail-Suriye barış görüşmeleri ve ABD-Suriye diyalog sürecindeki yapıcı ve etkin rolünü sürdürmesi gerekmektedir.

ailesiyle yakın ilişkileri bulunan bazı Arap ülkeleri de Suriye'yi yalnız bırakmıştır. İşte bu ortam Suriye'yi Türkiye'ye daha fazla yakınlaştırmıştır. Çıkış arayan ve izolasyonu kırmak isteyen Suriye, Batı'ya açılan kapısı konumundaki Türkiye ile ilişkilere özel önem vermeye başlamıştır. Türkiye de bu açılıma karşılık vermiştir. 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, suikastın ardından baskıların en yoğun olduğu dönemde Şam ziyaretini gerçekleştirmiştir. Türkiye, bu açılımları "Suriye yönetimine uluslararası meşruiyet sağladığı" eleştirilerine rağmen gerçekleştirmiştir. Bu şekilde kurulan güven duygusu, ilişkilerin daha sağlam bir zemine oturmasını sağlamıştır.

Ekonomik Gerekçeler: AKP'nin Ortadoğu politikasında ekonomik yaklaşım da önemli bir yer tutmaktadır. Ekonomik karşılıklı bağımlılığının yaratılması, bölgeye istikrar getirerek güvenlik sorunlarının çözümünün bir aracı olarak görülmektedir. Bu yaklaşıma göre Ortadoğu'da düzen ve istikrar, izole edilmiş ekonomilerle birlikte var olamayacaktır.¹¹ Bölgeye istikrar getirmenin ötesinde Türkiye'nin kendi ekonomik gereklilikleri de Ortadoğu'ya açılımı zorunlu kılmaktadır. Ekonomik istikrar ve büyümenin sürmesi çerçevesinde Ortadoğu pazarını Türk mallarına açmak önem taşımaktadır. Suriye hem kendi pazarı hem de Türkiye'nin Ortadoğu pazarına açılımı için imkân sunmaktadır. Ekonomik boyut Suriye açısından da önem taşımaktadır. Suriye 2000 sonrası dönemde ekonomik açıdan zor bir dönem geçirmiştir. Önce Irak Savaşı ile tarihsel olarak etkin olduğu Irak pazarını kaybetmiştir. Ayrıca Kerkük-Banyas petrol boru hattının kapanması ile önemli bir gelirden mahrum kalmıştır. 2003 yılında ABD'nin ekonomik ambargo uygulamaya başlaması Batı sermayesinin Suriye'ye girişini sınırlamıştır. Son olarak, Hariri suikastı sonrası oluşan izolasyon daha önceki yıllarda

Körfez ülkelerinden gelen sermayenin de keşilmesine yol açmıştır. Suriye neredeyse sadece İran sermayesine bağımlı hale gelmiştir. Ticaret yapmakta ve yatırım çekmekte zorlanan Suriye, ekonomik çıkış açısından Türkiye'ye daha fazla önem vermeye başlamıştır. Türkiye her şeyden önce Suriye'nin Avrupa pazarına açılmasını sağlamaktadır. Türkiye pazarını da Irak'a alternatif olarak kullanabilmektedir. 2004 yılında imzalanan serbest ticaret anlaşması ile Türkiye-Suriye arasında ekonomik karşılıklı bağımlılık ilişkisi kurulmuş, iki ülke ekonomileri daha fazla bütünleşmiştir. İki ülke arası ticaret hacmi 2 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Bunun yanında, Türk iş adamlarının yatırımları sermaye arayışındaki Suriye için büyük önem taşımaktadır. Ekonomik ilişkiler, ticaret ve yatırımlarla sınırlı değildir. Enerji alanında somut işbirliği projeleri yürütülmektedir. Arap Doğalgaz Boru Hattı projesi¹², Suriye'de ve Irak'ta ortak petrol arama, petrol ürünlerinin değişimi ve henüz planlama aşamasında olan nükleer enerji işbirliği bu projeler arasında sayılabilir.

Bu faktörler, 1999 yılından günümüze uzanan dönemde Türkiye-Suriye arasında sürekli derinleşen bir işbirliği dönemi başlatmıştır. En üst düzey yetkililer arası ziyaretlerden toplumlar arası artan iletişime kadar uzanan bu sürecin son aşaması Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 15-17 Mayıs tarihleri arasında Şam ve Halep'i kapsayan Suriye gezisi olmuştur.

Abdullah Gül'ün Şam Ziyareti ve Öne Çıkan Konular

Türkiye-Suriye ilişkileri açısından büyük önem taşıyan Abdullah Gül'ün Şam ziyaretinde ele alınan konuları 4 başlık altında toplayabiliriz:

İkili İlişkiler: Ziyaret, her şeyden önce Türkiye-

Önümüzdeki dönemde Suriye ile enerji alanındaki işbirliğinin artması bekleniyor.

Suriye ilişkilerindeki iyileşmenin devamı, hatta daha da derinleştirilmesi yönünde iki tarafın kararlılığının göstergesidir. İkili ilişkiler bağlamında güvenlik, ekonomi, enerji ve ulaşım işbirliği konuları görüşülmüştür. Güvenlik alanında işbirliğinin gelişerek devam etmesi beklenebilir. Ekonomi, en fazla öne çıkan boyut olmuştur. Gül, ziyaret sırasında Türk işadamlarından oluşan bir heyeti beraberinde götürmüştür. İş adamlarının Suriye'deki yatırım olanakları ele alınmış, sınır ticaretini kolaylaştırıcı çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin Suriye'de organize sanayi bölgeleri kurma konusundaki tecrübesinden faydalanması konuları da görüşülmüştür. Bunların yanında enerji alanındaki işbirliğinin derinleşerek devamı ve ulaşım konusunda yeni işbirliği olanakları tartışılmıştır.¹³ Dolayısıyla önümüzdeki dönemde Türkiye-Suriye ticaretinin, Suriye'deki Türk yatırımlarının, enerji ve ulaşım alanlarındaki işbirliğinin artması beklenmelidir.

İsrail-Suriye Barış Görüşmeleri: Ziyaret sırasında görüşülen bir diğer konu İsrail'in Gazze operasyonu sonrasında askıya alınan dolaylı İsrail-Suriye barış görüşmeleri olmuştur. Her iki taraf görüşmelerin yeniden başlatılması konusundaki istekliliklerini vurgulamıştır. Türkiye açısından önemli sonuç, önümüzdeki dönemde olası barış görüşmelerinde Türkiye'nin arabulucu rol oynaması konusunda Suriye'nin tam desteğinin alınmış olmasıdır.¹⁴ Görüşmeler başlatılacaksa sürecin yine Türkiye üzerinden yürümesi beklenmelidir. Suriye'nin görüşmeler konusundaki arzusunu teyit eden Türkiye¹⁵, bundan sonraki süreçte görüşmelerin başlatılması için yeni İsrail hükümetine Suriye'nin mesajını iletebilir.

Ortadoğu Barış Süreci: Filistin meselesi üzerinde ağırlıklı durulmuştur. Her iki taraf

“iki devletli çözüm, HAMAS-El Fetih uzlaşısı, toprak karşılığı barış ve Güvenlik Konseyi kararlarına bağlılık” noktasında ortak bir tavır sergilemiştir.¹⁶ Lübnan'da Haziran ayı başında gerçekleşecek parlamento seçimleri öncesi bu ülkedeki istikrarın korunması konusu da ele alınmıştır. Ortadoğu Barış Süreci konusunda resmi söylem düzeyinde paralellik var gibi gözükse de taraflar arasında bu konuda politikaların tam olarak uyumunu söylemek doğru olmayacaktır. Suriye lideri Beşar Esad, “ABD'nin teröre destek iddialarına” ilişkin bir soruya, “terör ile

İnceleme

HAMAS kastediliyorsa evet destekliyoruz. Biz ise bir ülkenin işgalini, insanların öldürülmesini, evlerinden yurtlarından sürülmelerini terör olarak görüyoruz” şeklinde yanıtlamıştır. Bu da Türkiye’nin daha dengeli ve tarafsız tutumuyla uyuşmamaktadır. Lübnan bağlamında da Türkiye yine tüm mezhepsel gruplara eşit mesafede bir pozisyon alırken Suriye, Hizbullah önderliğindeki muhalefet yanlısı bir tutum sergilemektedir. Bu görüş ayrılıkları ikili ilişkiler açısından sorun yaratmasa da ortak ve etkin bir Ortadoğu politikası geliştirilmesini zorlaştırmaktadır.

Irak: Irak konusunda yapılan görüşmelerde öne çıkan düşünce “toprak bütünlüğünün ve siyasi birliğin sağlanması” olmuştur.¹⁷ Türkiye bu doğrultuda zaten işgal başından bu yana merkezi yönetimi güçlendirecek, siyasi ve ekonomik istikrarı sağlayacak girişimlerde bulunmuştur. Ancak işgalin ilk yıllarında ABD’nin varlığını tehdit olarak algılayan Şam yönetimi güvenlik ve istikrarı bozan bazı girişimlere destek vermiştir.¹⁸ Ancak son aylarda bu konuda önemli bir değişim yaşanmakta, Türkiye ve Suriye’nin Irak politikasında daha uyumlu bir dönemin başladığı görülmektedir. Suriye ve Irak hükümeti arasında artan görüşmeler, Suriye’nin merkezi hükümete verdiği destek, Irak ve Suriye arasında imzalanan ekonomik anlaşmalar bunlara örnek olarak gösterilebilir. Abdullah Gül’ün ziyareti sonrasında Suriye’nin Irak merkezi hükümeti ile siyasi, güvenlik ve ekonomik alanlarda işbirliğini artırması beklenebilir.

Genel Değerlendirme

Türkiye-Suriye ilişkilerinde ortak tarih, kültüre bağlı kimlik öğelerinin etkisi artmaktadır. Tarafların kimlik tanımlamalarında ortaya çıkan farklılaşmalar birbirlerini algılama biçimini de değiştirmektedir. Ancak yazıda belirtildiği üzere bu süreç iki ülkenin stratejik hesapları ve değişen bölgesel koşullardan bağımsız düşünülmemelidir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Suriye ziyareti, bu çerçevede gelişen ilişkilerin derinleşerek devamı konusundaki kararlılığın göstergesidir.

Ziyarete Türkiye açısından bakıldığında; Şam

yönetiminin son aylarda gerçekleştirdiği dış politik açılım, izolasyonu kırma, bölgede istikrara katkı yapma çabalarına Türkiye destek verdiğini göstermiştir. Obama yönetiminin Suriye ile diyaloga geçme sürecine katkı verilmeye çalışılmıştır. Ziyaret, Suriye’nin son dönem politikalarına verilen onayın ve desteğin de işareti olarak görülebilir. Bölgede istikrar arayışındaki Türkiye Suriye’nin oynayacağı rolün önemini farkındadır. Bu çerçevede Suriye’nin Lübnan ile karşılıklı büyükelçilik açması, Lübnan seçimleri öncesi ülkede herhangi bir istikrarsızlığa meydan vermemesi çabalarının devamı muhtemelen istenmiştir. Bunun yanında iki ülkenin Ortadoğu politikalarında uyum sağlanması konusunda ilerleme kaydedilmiştir. İsrail-Suriye barış görüşmelerinin devamı, HAMAS-El Fetih uzlaşısının sağlanması, iki devletli çözüm, Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması konularında taraflar birbirlerinin pozisyonlarını net olarak algılayarak daha fazla işbirliği yapma şansına sahip olabilecektir.

Ziyarete Suriye açısından bakıldığında öne çıkan unsurlar şu şekildedir: Ziyaret, Suriye’nin bir taraftan ABD’ye diyaloga hazır olduğu yönünde ılımlı mesajlar vermiş diğer taraftan zaten ortak askeri tatbikattan rahatsız olan İsrail’i daha da tedirgin etmesine imkân sağlamıştır. Suriye’nin son dönem açılımları Türkiye ile sınırlı değildir. Irak hükümeti ile görüşmeler, Lübnan Savaşı ve Gazze operasyonları sonrası ilişkilerinin iyice gerildiği Suudi Arabistan ve Ürdün ile sorunları çözme yolunda atılan adımlar, Abdullah Gül’ün ziyaretinden hemen sonra Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas’ın Şam’a gelmesi bu açılımlardan bazılarıdır. Suriye böylece, bölgedeki önemini artırmak için çaba sarfetmekte, ABD’nin Suriye ile diyaloga geçme sinyalleri verdiği dönemde, bölgede ne kadar önemli bir oyuncu olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Suriye, Türkiye ile yakın ilişkilerini Obama yönetimine ulaşmak açısından bir fırsat olarak da görebilir. Obama’nın ilk yurt dışı ikili ziyaretini Türkiye’ye yaptığı düşünülecek olursa Türkiye’nin Suriye açısından önemi daha net anlaşılacaktır. Resmi açıklamalarda ifade edilmemiş olmakla birlikte, Beşar Esad, Abdullah Gül’e Obama yönetimine iletmek üzere mesajlar da vermiş olabilir. Dolayısıyla-

la önümüzdeki dönemde diyalog arayışında olan taraflar arasında Türkiye'nin mesaj iletme ve kolaylaştırıcı rol oynaması da mümkün olabilir.

İki ülke ilişkileri Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ziyareti ile bir ileri aşamaya taşınmıştır. Ancak ilişkiler halen stratejik düzeye ulaşmamıştır. Buradaki temel engel iki ülkenin birçok konuda paralellik gösteren bölge politikalarında bazı farklılıkların bulunmasıdır. İsrail ile ilişki-

ler, Lübnan'da hükümet-muhalefet, Filistin'de HAMAS-El Fetih dengesinin farklı kurulması bunlar arasında sayılabilir. İsrail-Suriye barışında ilerleme sağlandığı, ABD-Suriye arasındaki problemler çözüldüğü oranda Türkiye-Suriye yakınlaşmasının derinleşerek stratejik düzeye varma şansı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin İsrail-Suriye barış görüşmeleri ve ABD-Suriye diyalog sürecindeki yapıcı ve etkin rolünü sürdürmesi gerekmektedir. ■

- 1 Serhat Erkmen, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası Çerçevesinde Irak Açılımı", *Stratejik Analiz*, Cilt 9 Sayı 100, Ağustos 2008, s. 18.
- 2 "Cumhurbaşkanı Sezer, Suriye'ye Gitti", 13 Haziran 2000, <http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=7129> (Son Erişim: 19 Mayıs 2009).
- 3 2000-2003 arasında üst düzey 26 karşılıklı ziyaret gerçekleşmiştir. Bu ziyaretler arasında Suriye eski Cumhurbaşkanı Yardımcısı Abdülhalim Haddam'ın, Genelkurmay Başkanı Türkmani'nin, Dışişleri eski Bakanı Faruk Şara'nın Ankara ziyaretleri en öne çıkanlardır. Ekonomik alandaki ilişkilerin gelişimi çerçevesinde de Türkiye eski Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen Şam'a gitmiştir.
- 4 "İşte Türkiye'ye En Çok PKK'lı Teslim Eden Ülke", 29 Mart 2008, <http://www.stargazete.com/guncel/iste-turkiyeye-en-cok-pkkli-teslim-eden-ulke-93944.htm>, (Son Erişim: 19 Mayıs 2009).
- 5 Aynı anda Avrupa, Asya, Afrika, Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar, Akdeniz, Hazar, Körfez ve Karadeniz ülkesi olabilmesi kastedilmektedir.
- 6 Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision.: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, Cilt 10 No 1, 2008, pp. 77-83
- 7 "Finlandiya'dan Türk Dış Politikasına Övgü", 17 Mayıs 2009, <http://www.haberturk.com/haber.asp?id=147324&at=180&dt=2009/05/17>, (Son Erişim: 17 Mayıs 2009).
- 8 "Cumhurbaşkanlığı İnternet Sitesi Basın Açıklamaları: Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad ile Düzenledikleri Ortak Basın Toplantısında Yaptıkları Açıklama", 15 Mayıs 2009, http://cankaya.gov.tr/sayfa/konusma_aciklama_mesajlar/aciklama_mesajlar/, (Son Erişim: 19 Mayıs 2009)
- 9 Türkiye'nin bu anlamda en çok ses getiren girişimi Suriye koruması altında Şam'da yaşayan HAMAS'ın siyasi lideri Halit Meşal'in Ankara ziyareti olmuştur.
- 10 Nuri Yeşilyurt ve Atay Akdevelioğlu, "AKP Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası", Bülent Duru, İlhan Uzgöl (der), *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, Phoenix Yayınevi, Şubat 2009.
- 11 Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision.: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, Cilt 10 No 1, 2008, p. 85.
- 12 Arap Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (Euro-Arab Mashreq Gas Market Project) ile, Mısır doğalgazının Ürdün, Lübnan, Suriye, Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması planlanmaktadır. 2003 yılında Mısır, Suriye ve Ürdün arasında imzalanan, daha sonra Lübnan, Türkiye ve Irak'ın da katıldığı projenin Suriye, Ürdün ve Lübnan arasındaki ilk aşaması tamamlanmıştır. Projenin Türkiye-Suriye ayağını Halep-Kilis arasında yapılması planlanan 62 kilometrelik boru hattı oluşturmaktadır. Böylelikle Arap doğalgazı Türkiye'nin ardından Avrupa'ya taşınacaktır.
- 13 Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad ile Düzenledikleri Ortak Basın Toplantısında Yaptıkları Açıklama", 15 Mayıs 2009, http://cankaya.gov.tr/sayfa/konusma_aciklama_mesajlar/aciklama_mesajlar/?id=4917, (Son Erişim: 19 Mayıs 2009).
- 14 "Esad: Türkiye'siz Masaya Oturmamız", 18 Mayıs 2009, http://www.sabah.com.tr/Dunya/2009/05/18/esad_turkiyesiz_masaya_oturmamayiz, (Son Erişim: 19 Mayıs 2009).
- 15 "Suriye Görüşmeler İçin İstekli", 17 Mayıs 2009, <http://www.haberturk.com/haber.asp?id=147329&cat=110&dt=2009/05/17>, (Son Erişim: 17 Mayıs 2009).
- 16 "Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad ile Düzenledikleri Ortak Basın Toplantısında Yaptıkları Açıklama", 15 Mayıs 2009, http://cankaya.gov.tr/sayfa/konusma_aciklama_mesajlar/aciklama_mesajlar/?id=4917, (Son Erişim: 19 Mayıs 2009).
- 17 "Beşar Esad'dan One Minute Övgüsü", 17 Mayıs 2009, <http://www.ntvmsnbc.com/id/24966971/>, (Son Erişim: 18 Mayıs 2009).
- 18 Bu konudaki iddialar tartışmalı olmakla birlikte, ABD tarafından yoğun olarak dile getirilmiştir. ABD'nin güvenlik birimlerinin raporlarında direnişçilerin büyük çoğunluğunun ya Suriyeli ya da Suriye sınırından Irak'a sızmış kişilerden oluştuğu belirtilmektedir.

DİPNOTLAR